

לאן "נעלם" יצחק ?

עיון בפרשת השבוע על פי ה"משך חכמה"

1. בראשית כ"ב, י"ט

וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו וַיִּקְרְאוּ וַיִּלְכוּ וַיִּזְדְּרוּ אֶל בְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבֵאֵר שֶׁבַע:

2. בראשית רבה נ"א, י"א

וישב אברהם אל נערו ויצחק היכן הוא רבי ברכיה בשם רבנן דתמן שלחו אצל שם ללמוד ממנו תורה משל לאשה שנתעשרה מפלכה אמרה הואיל ומן הפלך הזה התעשרתי עוד אינו זו מתחת ידי לעולם כך אמר אברהם כל שבא לידי אינו אלא בשביל שעסקתי בתורה ובמצות לפיכך איני רוצה שתזונו מזרעי לעולם רבי הנינא אמר שלחו בלילה מפני העין.

3. משך חכמה בראשית כ"ב, י"ט

וישב אברהם אל נערו – ובמדרש (בראשית רבה נ"א, כ) ויצחק היכן הוא שלחו אצל שם ללמוד תורה משל לאשה שנתעשרה מפלכה אמרה הואיל ומן הפלך הזה נתעשרתי לא יהא זו מת"י לעולם כך אמר אברהם כל שבא לידי אינו אלא בשביל שעסקתי בתורה ובמצות לפיכך איני רוצה שתזונו מזרעי לעולם, דע כי התורה היא משלמת את הישראלי ומכשרתו ברמ"ח איבריו ובשס"ה גידיו נר"ן ומעלתו אל תכלית השלמות האפשרי ובלעדה לא יוכל אדם לבוא לידי כשרון הגמור מיום נתן ד' אותה לישראל ומלבד שהיא משלמת את החיסרון ומונעה הפחיתות אשר בהאדם מצד חומריותו וכוחות טבעו המשוקעים וטבועים בהבלי הזמן ועוגביו עוד היא בעצמותה טוב ויקר אושר האמיתי ובה יתקרב האדם לאלקינו ובה יחזה פניו הוא השגת האלקות כי התורה היא מעונו של השי"ת ובה הוא שרוי וכמו שראינו במקדש שבלוחות העדות על הארון שם שרתה שכינה ומשם יצאה אורה לעולם (מנחות דף פז); והוא כנוי על שפע החכמה והשגה והשלימות ובמקדש שני שחסר הארון חסרה שכינה (יומא כא); ובנסוע הארון ויאמר משה קומה ד' (במדבר ס"ג) ולכן לעתיד לבוא ג"כ אין מצות בטלות (ע' נדה סא); וכן מצאנו להצדיקים במתיבתא דרקיע עוסקים בהלכה (ע' לקמן פ' יחזי) כי אף בלא חומר ובלא יצר ובלא

רע ג"כ התורה היא התכלית האמיתי והוא הדבקות הנשגבה לאלקים.

וזה שאמרו בשבת דף פ"ג לעולם אל ימנע אדם מבהמ"ד ומד"ת ואפילו בשעת מיתה כו' שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באוהל אפילו בשעת מיתתו של אדם תהא עוסק בתורה. פירוש דאמרו פ"ק דברכות (דף ה) אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו כו' וא"ל יזכיר לו יום המיתה כו' הרי דיום המיתה מועיל להחליש רע ולבלע היצר יותר מתורה וק"ש, ואם כן אם תאמר כי התורה אינו רק להסיר הפחיתות ולהדיח הרע ולהשלים החסרון א"כ בשעת מיתתו של אדם שאז נחלש ממנו היצר לגמרי אינו צריך לאחוז בתורה ע"ז אמרו שאינו כן.

שעצם התורה היא תכלית השלמות אף במקום שנעדר הרע. לכן אף בשעת מיתתו של אדם יהא עוסק בתורה. ובכ"ז אינו דומה שלימות התורה להמצווה ועושה מצד מצוה למי שאינו מצווה ועושה מצד שלימות המושג מהתורה. כי להסיר הרע הוא כמעט א"א בד"א וע"ז אמרו (בבא קמא לה) עו"ג שיושב ועוסק בתורה הוא ככה"ג שנכנס לפני ולפנים פירוש שכה"ג נכנס להסיר הרע לכפר ולשלוח העונות אל ארץ גזירה שזה ענין הסרת הרע בזה הוא גדר אחד מי שמצווה ועושה למי שאינו מצווה. אבל להשיג זוהר השלימות הרוחני ועוצם התקרבות לאלקים אין בזה סוג וערך כלל מי שמצווה ועושה למי שאינו מצווה ועושה. שנועם העליון ודביקות האלקי אינו אלא רק למי שמצווה שעוסק בתורה, ולכן נתקבלה תפלת משה שלא תשרה שכינה באומות (ברכות ז) כיון שאינם מצווים אף אם יהיו עושים לא ישיגו דביקות האלקים השוכן בתוך תורתו כמו שביארנו. וזה עומק מאמרו (בראשית רבה נו כ) שאברהם שלח ליצחק ללמוד תורה כי התבונן במאמרו זה אשר העירו לנו כי להסרת הרע ולכלות החומר ומאחביו השטן ומדיחיו כבר הגיעו אברהם ויצחק בנסיון העקידה שהגיעו לתכלית מעלה האנושית אשר לבם היה חלל בקרבם לגמרי אבל בכ"ז לא הזניחו התורה כי היתה חביבה עליהם אף שלא היו מצווים ועושים ולא הוסיפו להם התורה בעצם שלימות לולא הסרת ההעדרים והפחיתות כאשר הוסיפה להשלמים המצווים

ועושים בכ"ז לא הזניחו מאהבתם אותה שעל ידם הסירו הרע וסילקו הפחיתות ונעשו אורים גדולים ומזהירים מפיקים נוגה ככוכבים לעולם ועד.

4. משך חכמה בראשית י"ב, ז

ויבן שם מזבח לד' הנראה אליו – הענין הוא עפ"י מש"כ (איוב יט, כו) ומבשרי אחזה אלקה והוא לדעתי כי הנפש עצמו משכיל רוחני משיג אמיתת השי"ת מציאותו ומוראו וכבודו רק בשביל שמלוּבש בחומר גס מסך מבריל חוצץ בינו לאביו שבשמים נחוץ לנו התורה שהיא כלי המחזה (מיקראסקאפ) לזכך החומר ולהסיר מלבושיו הצואים עד כי ישוב כמו טרם הולדו. [וזה מאמרו ז"ל (ברכות לב): משהרב בהמ"ק מחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, והכוונה מחיצת החומרי אשר יפסיק בין זוהר השגחתו באספקלריא המאירה לישראל], וא"כ הנראה כי זה ביכולת החומר להזדכך עד אשר לא מפסיק בין זוהר אשנבי הרוחני לבלי לחצוץ בהשכלתו, אבל לראות יותר מאשר יראה המשכיל בהיותו במציאותו בעצמו בלא לבוש הגשמי זה אינו באפשרי, לכן אמר כי לא כן, כי כאשר יש כלי הבטה וכלי המחזה אשר יגדילו חוש הראות אלף פעמים כפי היותו כן יש בכח השלם האלהי לזכך את החומר עד כי ישוב למחזה מלוטטה ובהירה מגדלת עיני הנפש אלף פעמים לאין מספר שתראה מראות אלקים, וזה ומבשרי מן הבשר הוא החומר הגס [ככתוב לב בשר (יחזקאל יא. יט) עיני בשר (איוב י, ד) אחזה כמו ע"י מחזה מגדלת אלקה ולכן אמר אחזה ולא אראה והוא ביאור ורעיון יקר, וה נמצא כי דבר אלקים שמענו גם לנחש (בראשית ג, יד) גם לדג (יונה ס"ב) ומתייחס לקול אלקים הוא השגת חפץ השם ורעונו בנמצא זה השומע בפרט, אך ראות כבוד אלקים לא מצאנו בנבראים הפחותים, ואדם הראשון קודם החטא היה חומר זך ובהיר ורק אשר לא חצץ מאומה בינו למראה כבוד ד' לכן הלך ערום כי המשכיל הרוחני בל יצטרך לכסות בשר הערוה ושוה לו למקום הנחת תפילין כי לא היתה לו שום תאוה וענין רע. אך כאשר אכל מעץ הדעת נתהפך לחומר גס מוברל מאמיתת השגתו והתקרבות אלקים וחומר חצץ בכוחות

רעים מולידים התאוה והכעס נקימה ודמיונות כוזבים. [וזה כוונה שניה במאמרם ז"ל (ערובין יח): ק"ל שנה היה מוליד רוחות ושידים] לכן ידעו כי ערומים הם ויתבוששו כי עתה היתה המקום לבשר ערוה, ולכן כתיב (בראשית ג, ח) וישמעו את קול ד' אלקים, רק שמעו קולו ולא ראו כבוד ד', ויקרא ד' איכה ויאמר את קולך שמעתי בגן היינו שמעתי ולא ראיתי כבודך ואירא כי עירום אנכי היינו שחומרי חוצץ ומפסיק ביני לך אבי שבשמים.

והנה מן אז לא מצאנו רק ויאמר ד' אבל לא וירא ד' רק כשבא אברהם לארץ ישראל אז הודרך חומרו עד כי שב כאדם קודם החטא וזה הוא וירא ד' אל אברהם ויאמר היינו שמתחלה ראה אותו וזה כונת הפסוק פה ויבן שם מזבח לד' שלא חצץ החומר מאומה, וכן כונת הפסוק (ר"פ וארא) וארא אל אברהם יצחק ויעקב וכן תמצא אצל כל אחד מהאבות (בראשית כו, ב. לה, ט) וירא אליו ד' ודו"ק היטב.

5. מדבר שור דרוש ל"ו, עמ' של"ב

אמנם יובן שיש ב' מיני תועלויות הנמשכות בעולם מת"ה, ולעומתן שתיים הנה קוראתינו בהעדרם מאתנו. האחת היא הפעולה המורגשת של תורה, שהם מאירים עיני חכמים, ומדריכים לדרך הישר ע"י אור תורתם לדעת מה יעשה ישראל. והשנית, אפי' זולת פעולתם שפועלים בפועל וגלוי, הסגולה הדבקה בהם מקדושה האלהית ע"י אור התורה, ד"ז הוא לנו לחומה ומגין בעדנו, וד"ז הוא מצד סגולת התורה וקדושתה הנפלאה. ויל"פ בזה דחז"ל בפ"ק דבבא בתרא: "אני חומה ושידי כמגדלות" אני חומה זו תורה ושידי כמגדלות' אלו ת"ה". ויל"ד למה חילק התורה והת"ה לב' ענינים, הלא אחת היא, וכי במה הוא יתרון של ת"ה רק בשביל תורת אלהיהם שבלבם, א"כ הוא דבר אחד. גם למה המושיל התורה לחומה בעלמא והת"ה למגדלות. אמנם לפ"ד ידבר בזה על ב' הענינים שנמצאו בהגנת הת"ה. האחד הוא מצד העצם של התורה וקדושתה אע"פ שלא יעשו פעולה כלל, ואפי' זולת הלימוד וההוראה לרבים פועלת קדושת התורה להגין בעד הכלל ולהרים קרן עם ד'. והאומר "מאי אהנו לן רבנן" חשיב אפיקורוס ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אפי' כשאינו רואה

מה שעושים בפועל מ"מ האמונה האמיתית היא שקדושת תורה" פועלת להוסיף אורה וברכה וקדושה וזכות בכל המקום, וכמ"ש: "ונשאתי לכל המקום בעבורם". והנה החומה היא בעצמה מחסה נגד האויב שלא תוכל כל רעה ופגע לגשת לבני העיר, אע"פ שאין עושים עליה פעולה כלל, אבל המגדל הוא מיוחד שעליו יעמדו גיבורי החיל להגן על העם בכחם וגבורתם, וכמ"ש: "כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגיבורים". ע"כ המושיל עצם התורה שמצד סגולתה העצמית, שהיא נבחנת כמופשטת ולא כאילו היתה אצל הת"ה, שהרי הסגולה היא אפי' אין פועלים בה כלל לענין העם כולו, מ"מ יש לה סגולת החומה שמגנת בלא שום מעשה. וישדי כמגדלות אלו ת"ה", פי' מצד סגולת הת"ה שעליהם מוטל לעמוד בפרץ ולחזק כל בדק, זהו כמגדלות שעומדים עליהם הגיבורים להגן ולשמור. והנה רוב המון האנשים אינם מכירים כ"כ ענין סגולת התורה מצד עצמה, רק בראותם פעולותיה.

6. עין אי"ה שבת ב', י"ג, ו'

ההתעצלות משמעותה שהוא כן עוסק בהספדו של החכם, אלא שהוא מתעסק בו בעצלות ולא בכל המילוי של הכבוד הדרוש להיות חרד להכבוד הנעלה, הראוי להבליט ביחש להספדו של חכם. ותוכן העצלות בא(ה), מפני שבכל ההערכה של החכם הלא ישנן מעלות גלויות, שבחיי החכם נתגלו לרבים ורבים נהנים מאורו, אבל עלינו לדעת שהרבה יותר ממה שהחכמה וכל יתרונותיה המקושרים עם נפש החכם יכולים להתגלות במפעלים ובביטויים, ישנו אוצר סתום וחתום, אוצר גנוז, שהוא בנפש החכם, שסגולתו המקודשת היא פועלת ג"כ באופן מוסתר וצנוע גם על האיכות של ההשפעות המגולות, שהערכתן היא נודעת וניכרת. וכל המתעצל בהספדו של חכם, אין כל האוצר הגנוז שנחסר מהעולם על ידי הסתלקותו של החכם נוגע(ת) אל לבבו, וכל מה שהוא מספיד אותו איננו נוגע כ"א על דבר הרבדים הגלויים, והתועלת המעשית המפורסמת שהכל מרגישים את חסרונו בעת סילוקו של החכם. אבל באמת זאת היא עצלות מפסידה מאד, כי לא די שלא נגע זה

המספיד המתעצל בעצם הכח הנשגב של החכם, שערכו הסגולי אין לו שיעור והערכה במדות החושים וארחות הפרסומים, אלא שגם ההרצאה על דבר הענינים הגלויים, אינה באה לאמתתה ע"פ ערכם וסדרם האמיתי, מפני(ם) שכולם הלא הם יונקים בפנימיות מאותו הכח הגנוז שלא נחשף ולא נתגלה לרבים. ומדה כנגד מדה ראוי הוא העצלן הנה לקוברו בחייו, כלומר להסתיר ולגנוז את כל הארת חייו ומפעליהם הגלויים, שלא יהיו נחשבים כלל ושלא תבא עליהם שום הכרה וחשיבות, כמו שהוא לא רצה בעצלותו ליתן את ההכרה והחשיבות האמיתית לערכו הגנוז של אוצר הטוב אשר בנפש החכם.

וכשלוך זה ארע לדורו של יהושע. לגבי יהושע, הכל הרגישו ביהושע את הכובש המעשי שהביא את ישראל לארץ ירושתו, ושהפיל לפניהם עמים רבים ומלכים אדירים. אבל מתוך הפרסום הגדול של מפעלי יהושע הגלויים, נתעצלו לחדור בערכו הרוחני הגדול של יהושע, הנביא הגדול והשקדן הגדול, אשר לא ימוש ספר התורה ממנו וקיים "והגית בו יומם ולילה". לא עלה היתרון הפנימי, האמיתי, הרוחני, הגנוז שנשמתו של יהושע, על לב המספידים, מפני שרק את המפעלים המוחשים אשר הובלטו כ"כ בחייו הדגישו, שהם באמת טפלים הם לגבי העיקר, הערך הרוחני הצפון של יהושע עבד ד'. ועל כן רגש עליהן ההר להרגן. והובלט בזה ג"כ הצד הצפון העיקרי בקדושת יהושע וגדולתו, לעומת הצד המפורסם והרועש הגועש שבמפעליו. שבאמת הצד הפרסומי הרועש הוא הטפל בהערכתו העליונה, לעומת מה שהדור בעצלותו או חשב את זה הצד לכל המהות ולכל העיקר של החזון הגדול, של האישיות הרוממה, האדירה, הקדושה והנפלאה של יהושע. ומזה למדנו כלל גדול על כל המתעצל בהספדו של חכם בכל הזמנים ובכל הדורות, שמעיד על עצמו שלמעשיו המפורסמים אין להם שורש ולשד בפנימיותה של הנשמה העליונה, וממילא אין לכל תוכן חייו הערכה אמיתית של חיים, ומאן דחפיר וקביר לא עולה בהערכת החיים ממנו. ועל כן הוא ראוי לקוברו בחייו, כמו שגעש ההר על אותו הדור להרגן, מפני ההתעצלות הזאת שהיתה להם בקשר עם הספדם על יהושע.